
THE DISTINCTIVE AND CONTRASTIVE VALUE OF STRESS IN ALBANIAN LANGUAGE

Hana Radoniqi

University of Prishtina “Hasan Prishtina” – Faculty of Philology, Department of Linguistics, Prishtina, Kosova, radoniqihana@gmail.com

Abstract: Generally speaking, the Albanian stress as a prosodic feature has been studied from different points of view: some studies evaluate Albanian language for penultimate stress (Dodi 1970, 2004, Dodi & Gjinari 1983, Bevington 1974, Topalli 1995, Quiles 2007, Friedman 2004, Max Bane & Jason Riggle 2008), for final stress (Newmark, Hubbard & Prifti 1982, Maynard 1997, Harry van der Hulst 2010), but also specifying them based on lexical-grammatical categories, according to which the Albanian accented the last syllable of the verbal stems, and the last syllable of prepositions; nouns are often stressed on the penultimate syllable (Beekes 2011). The aim of this paper is to provide explanations for the Albanian stress. What characterizes this is immovability during inflection: whichever syllable following the stem is irrelevant to stress assignment (Lowman 1932, Bevington 1974, Canalis 2007). Since it may fall on different syllables, Albanian linguists have argued that the stress position in the Albanian words can not be presented with a general rule and that, in definite form of the nouns, it falls on the penultimate syllable: therefore, even in the borrowings from different languages this is regulated according to this tendency. In addition, even the movement of the stress may be presented through the mechanic regulation. The approach of these authors how they have represented the study of stress in general and, the study in Albanian in particular, has surpassed the appearances of its placement in the domain of word or syllable – explaining the relationship between stress and syllable weight and analysis of stress through constraints. Practically, the distinctive value of the stress will include the quantitative calculated reports for each word with the letter A of the Dictionary (“Fjalor i shqipes së sotme” (2002)), especially for the position of the stress, and its change that is determined by the distinction of the lexical and grammatical categories. The fundamental contribution of the generative metrical stress theory is its formal treatment, because of the relation between the syllables. Some syllables are metrically strong: reflected in the stress-attracting; while the others are metrically weak and thus reject the stress. Thus, Albanian is sensitive to metrical quantity or syllables quantity.

Keywords: stress, antepenultimate syllable, penultimate syllable, final syllable, mora.

VLERA DALLUESE DHE KONTRASTIVE E THEKSIT NË GJUHËN SHQIPE

Hana Radoniqi

University of Prishtina “Hasan Prishtina” – Faculty of Philology, Department of Linguistics, Prishtina, Kosova, radoniqihana@gmail.com

Abstrakt: Marrë në përgjithësi, theksi i shqipes si veçori prozodike është studiuar nga pikëpamje të ndryshme: veçohen studimet që e vlerësojnë shqipen për theksim parafundor (Dodi 1970, 2004, Dodi & Gjinari 1983, Bevington 1974, Topalli 1995, Quiles 2007, Friedman 2004, Max Bane & Jason Riggle 2008), për theksim fundor (Newmark, Hubbard & Prifti 1982, Maynard 1997, Harry van der Hulst 2010), por edhe duke i specifikuar në bazë të kategorive leksiko-gramatikore, sipas së cilave shqipja vë theksin në rrokjen e fundit të temat foljore dhe të parafjalët; ndërsa, emrat shpeshherë kanë theks parafundor (Beekes 2011). Qëllimi i këtij punimi është të ofrojë shpjegime për theksin e shqipes. Ajo që e karakterizon këtë është palëvizshmëria gjatë eptimit: cilado rrokje pasuese e temës është e parëndësishme për pozitën e theksit (Lowman 1932, Bevington 1974, Canalis 2007). Meqë mund të bjerë në rrokje të ndryshme, gjuhëtarët shqiptarë kanë arsyetuar se vendi i theksit në fjalët e shqipes nuk mund të paraqitet me një rregull të përgjithshme, duke lënë të kuptohet se rëndom, në të shquarën tek emrat, theksi bie në rrokjen parafundore: prandaj, edhe në huazimet nga gjuhë të ndryshme ky rregullohet sipas kësaj prirjeje. Përveç kësaj, edhe se lëvizja e theksit mund të paraqitet sipas rregullimit mekanik. Punimi do të marrë parasysh zbatimin e teorive që shkojnë përtej tradicionales, për t’u afruar me teoritë e fonologjisë gjenerative. Qasja e këtyre autorëve se si e kanë përfaqësuar studimin e theksit në përgjithësi dhe, studimin në shqipen në veçanti, i ka tejkaluar paraqitjet e vendosjes së tij në rrafshin e fjalës ose të rrokjes, duke u orientuar tashmë në traditën gjenerative – me sqarimin e marrëdhënies ndërmjet theksit dhe peshës së rrokjes që studiohen nga teoria metrike e fonologjisë dhe me analizën e theksit përmes kufizimeve të Teorisë së Optimalitetit. Praktikisht, vlera dalluese e theksit do të përfshijë raportet e llogaritura sasiore për çdo fjalë me shkronjën A të Fjalorit (“Fjalor i shqipes së sotme” (2002)), posaçërisht për

pozicionin e theksit dhe, ndryshimin e tij që përcaktohet sipas dallimit të kategorive leksiko-gramatikore. Kontributi themelor i teorisë gjenerative metrike të theksit është trajtimi formal i tij, për shkakun e marrëdhënies që mban ndërmjet rrokjesh. Disa rrokje janë metrikisht të forta: reflektohet në mënyrën e tërheqjes së theksit; ndërsa, të tjerat janë metrikisht të dobëta dhe kështu e refuzojnë theksin. Së këndejmi, shqipja është e ndjeshme ndaj sasisë metrike ose kuantitetit të rrokjeve.

Fjalët çelës: theks, rrokje tejfundore, rrokje parafundore, rrokje fundore, morë.

1. HYRJE

Shkolla e Pragës (Jakobson 1971) përshkruan caktimin e theksit jo në aspektin e rrokjeve, por në aspektin e morave. Shumica e shpjegimeve paragjenerative dhe jogjenerative i janë referuar rrokjes dhe brenda fonologjisë gjenerative ka pasur rritje të vlerësimit që tingujt të grupoheshin në rrokje të peshave të ndryshme prozodike dhe se, rrokja ishte pjesë e hierarkisë prozodike; pra, rrokja e njeh këmbën dhe fjalën prozodike si njësi më të larta të strukturës dhe, si njësi më të ulët, morën.

Në anën tjetër, në kuadër të Teorisë së Optimalitetit, në vitin 2002 u zhvillua edhe një qasje tjetër e tipologjisë së sistemeve të theksit – pandjeshmëria ndaj sasisë¹⁶. Modeli teorik i optimalitetit i Matthew Gordon-it (2002) për theksin e pandjeshëm ndaj sasisë parashikon gjithsej 152 modele të mundshme të theksit, të cilat sipas autorëve të Universitetit të Çikagos, Max Bane-it dhe Jason Riggle-it (2008), përfaqësojnë përpjekjet më të mira aktuale të kriterit të përfshirjes dhe të përjashtimit për theksin e pandjeshëm ndaj sasisë, mungesën për të gjeneruar vetëm dy modele të vërtetuara të theksit (të panjohura për Gordon-in në atë kohë) dhe gjenerimin e 128 modeleve të pavërtetuara.

Dmth., sistemet e theksit të pandjeshëm ndaj sasisë, ato në të cilat pesha e rrokjes nuk është e rëndësishme për përcaktimin e vendosjes së theksit, mund të ndahen në dy grupe bazuar në atë nëse theksi bie rregullisht në një rrokje brenda hapësirës së një fjale ose nëse fiksohet në një rrokje në (pranë) njërën ose në të dyja skajet (në të majtin ose në të djathtin) e një fjale.

Tutje, Jeffrey Nicholas Heinz-i (2007), konstaton se në mesin e një mostre prej 306 gjuhëve me sisteme të theksit të pandjeshëm ndaj sasisë, janë gjetur 26 modele të theksit, ndërsa mbi 60% e gjuhëve të analizuar përdorin një nga vetëm 3 prej këtyre modeleve (tri modelet më të zakonshme: theksi fundor, nistor dhe parafundor). Duke e ndjekur rrugën e Heinz-it dhe të Gordon-it, Bane-i dhe Riggle-i (2008) shtojnë se te sistemet e theksit të pandjeshëm ndaj sasisë caktimi i theksave në rrokjet e një fjale varet vetëm nga numri i pranisë së rrokjeve (një sasi që supozohet të jetë vendosur kur caktohet theksi) dhe jo në përmbajtjen segmentale të rrokjeve. Si dy shembuj konkretë të sistemeve të theksit të PS e konsiderojnë shqipen dhe malakmalaken (gjuhë australiane). Këto modele janë ilustruar në Tabelën 1, për fjalët me gjatësi prej dy deri në gjashtë rrokje¹⁷:

Tabela 1. Caktimet e theksit të fjalëve me n-rrokje, si $2 \leq n \leq 6$ në modelet e theksit të PS të shqipes dhe të malakmalakes

n	Shqipja	Malakmalakja
2	$\acute{\sigma}\sigma$	$\acute{\sigma}\sigma$
3	$\sigma\acute{\sigma}\sigma$	$\sigma\acute{\sigma}\sigma$
4	$\sigma\sigma\acute{\sigma}\sigma$	$\sigma\sigma\acute{\sigma}\sigma$
5	$\sigma\sigma\sigma\acute{\sigma}\sigma$	$\sigma\sigma\sigma\acute{\sigma}\sigma$
6	$\sigma\sigma\sigma\sigma\acute{\sigma}\sigma$	$\sigma\sigma\sigma\sigma\acute{\sigma}\sigma$

Me fjalë të tjera, sipas tyre shqipja ka një sistem të thjeshtë të palëvizshëm, në të cilin theksi primar është gjithmonë i vendosur në rrokjen e parafundit, ndërsa asnjë rrokje tjetër nuk mban theks. Malakmalakja është më komplekse, duke e caktuar theksin në rrokje të njëjta nga e djathta, kurse e para nga e majta ka theks primar. Si konkluzion, asnjëri sistem nuk është i ndjeshëm ndaj nocioneve si pesha e rrokjes, as për tipare të tjera të përmbajtjeve të rrokjeve; të dyja sistemet japin caktime identike të theksit për fjalët me dy ose tri rrokje, veçse i dallojnë fjalët me katër ose më shumë rrokje. Konfuzioni është se numri prej pesë e më shumë rrokjesh të shqipes nuk gjendet në asnjë sistem/ model tjetër të Gordon-it.

¹⁶ Baza e të dhënave të theksit *StressTyp* që aktualisht mirëmbahet nga Harry van der Hulst-i dhe Rob Goedemans-i nuk u bë e disponueshme në internet derisa ky projekt ishte duke u zhvilluar. Baza e të dhënave është në dispozicion këtu: <http://stresstyp.leidenuniv.nl/>. Faqe e ngjashme me këtë është edhe *The World Atlas of Language Structures* (WALS): <http://wals.info/>.

¹⁷ σ i referohet rrokjes së patheksuar, $\acute{\sigma}$ tregon rrokjen që mban theksin sekondar dhe σ' tregon theksin primar.

Mirëpo në shqipen, theksi primar mund të jetë i ndjeshëm në aspekte të ndryshme të rëndësisë së rrokjeve, ndërsa këmbët metrike janë të ndjeshme vetëm për sasinë moraike, pra dallimi binar midis rrokjeve të gjata dhe të shkurtra. Sasia moraike është tipar i dimensionit kohor – një rrokje mund të jetë e rëndë dhe ta tërheqë theksin për shkak të gjatësisë së saj. Së këndejmi, ekzistojnë dy mënyra për ta shqyrtuar dallimin midis gjuhëve të ndjeshme ndaj sasisë dhe atyre të pandjeshme ndaj sasisë. Dukshmëria e pandjeshmërisë ndaj sasisë (baza e të dhënave të Bailey-t (1995) e modeleve të theksit primar), rezulton kur kufizimet mbi përshtatshmërinë e theksit e vendosin theksin në të njëjtën distancë nga skaji i një fjale, pa marrë parasysh peshën e rrokjeve në fjalë. Pandjeshmëria ndaj sasisë së theksit parafundor kërkon një mospërparësi njafte të fortë të skajit, për ta bërë zanoren fundore të papërshtatshme për theks, qoftë kjo në rrokje të rëndë ose të lehtë.

2. REZULTATET – TIPOLOGJIA E RROKJEVE DHE THEKSI I FJALËVE TË SHQIPES

Korpusi i këtij punimi, i përbërë gjithsej nga 1.512 fjalë me shkronjën A të Fjalorit, vërteton se 436 fjalë ose 28.83% mbarojnë me zanore, ndërkaq 1.076 ose 71.16% mbarojnë me bashkëtingëllore. Numri më i madh i rrokjeve të mbyllura në krahasim me rrokjet e hapura del si rrjedhim i rënies së shpeshtë së *ë*-së në pozicion fundor, kryesisht tek emrat e gjinisë femërore (*adresë* > *adre:s*). Fillimisht, bashkëtingëlloret janë të ndara në dy klasa kryesore: obstruente dhe sonante. Obstruente janë shpërthyeset, fërkimoret dhe afrikatat. Sonante janë zanoret, likuidet (lëngëzoret l, ll, r, rr), glajdet (gjysmëzanorja j) dhe hundoret.

Në kategorinë e fjalëve që fillojnë me A, gjithsej me theks tejfundor janë 42 fjalë dhe se, gati në të gjitha rastet, fjalët në fund dalin në rrokje të hapura – 95.23%. Në kuadër të rrokjeve të theksuara te fjalët me theks tejfundor janë gjetur 7 tipa të rrokjeve dhe numrin më të madh të tyre e ka tipi **Obstruent + Zanore** (21 sosh), psh. a.ci.de.**da**.sh(ë).se, at.dhe.**da**.sh(ë).se (te mbiemrat me prapashtesën *-se* × 24) etj.

Tabela 2. Rrokjet e theksuara të fjalëve me theks tejfundor

Tipi	Rrokje
Obstruent + Zanore	shú, dá × 3, ká, kú × 2, té, sý, dé, qú, sú, tú × 5, zú, thý × 3
Sonant + Zanore	rú × 5, njá, má, llú, lú, rú
Obstruent + Obstruent + Zanore	ftó
Obstruent + Sonant + Zanore	frú × 2
Sonant + Obstruent + Zanore	mbí, ndá
Sonant + Obstruent + Sonant + Zanore	ngró, nxjé
Sonant + Obstruent + Zanore + Sonant	mbáj × 4

Në bazë të të dhënave të mësipërme mund të konstatohet se pjesa më e madhe e rrokjeve të theksuara kanë në përbërje bashkëtingëllore shpërthyes *d* (obstruent i zëshëm), *k*, *t*, *q* (obstruentë të shurdhët) ose fërkimore *sh*, *s*, *th* (obstruentë të shurdhët), *z* (obstruent i zëshëm) + zanore të ngritjes së lartë *u*, *y*, të ulët *a*, të mesme *e*.

Tutje kësaj, fjalët me theks parafundor janë gjithsej 413 dhe numri në mes të rrokjeve të hapura dhe të mbyllura në fund të fjalëve është pothuaj i barabartë – 9.20% krahasuar me 10.16%. Në kuadër të rrokjeve të theksuara te fjalët parafundore janë gjetur 19 tipa rrokjesh, ku numrin më të madh të tyre e ka tipi **Obstruent + Zanore** (151 sosh), psh. a.so.**he**.re, a.shi.**qa**.re (ndajfolje); a.so.**do**.re (përemër dëftor) etj.

Tabela 3. Rrokjet e theksuara të fjalëve me theks parafundor

Tipi	Rrokje
Zanore	i × 4, a × 4
Obstruent + Zanore	sé × 2, sý, cá, bí, fí × 2, gá × 6, gó, çó × 2, shú × 2, hò, kó × 4, kù × 4, pó, vá × 2, ví × 4, dá × 4, dí × 2, tá × 9, tí × 35, tý × 2, gjé, pí, gjé, dhá × 2, qá, bá, bí, pá × 2, pé, sí × 5, sú × 2, cá, cí × 3, có × 2, gji × 4, tó × 16, tú × 11, ká × 3, kí × 2, kó, zú × 2, zhó, hé, dé × 2, só × 11, dó × 2, çá, thý × 2, vó, shá, bé, hú, shí × 3, dá × 2, xhá, zó × 4
Sonant + Zanore	rá × 6, rí × 14, rri × 3, ná × 6, ní × 15, nó × 7, nú × 7, rú × 6, jò × 2, ró × 10, rró, lé × 2, mí × 13, njá, njé, lú × 3, llú × 2, lí × 9, né, má × 7, ré, mé × 3, mó × 6, llé, ló × 3, lló × 9, llá
Obstruent + Obstruent + Zanore	sfá, skú, fshó, kthó, ktí, stú, ftó, sti × 3, stá, ksi
Obstruent + Sonant + Zanore	fri × 2, fró, frú, grú, grá, vró, glí, tjé, sjé × 2, bri, fré, trá, tró, vrá, trí
Obstruent + Zanore + Obstruent	vis, vit, kón × 2, tis × 2, dâsh, dit, tós, vesh, dák, têt
Sonant + Zanore + Sonant	mór × 2, râl
Obstruent + Zanore + Sonant	sâm, súr, dâl, hér × 2, túr, dhân, gân
Sonant + Zanore + Obstruent	rrit × 2, rós, llit
Sonant + Obstruent + Zanore	ngó, ngjé, ndó × 2
Sonant + Obstruent + Sonant + Zanore	ndré, ngró, nxjé
Sonant + Obstruent + Zanore + Sonant	ndân, ndéj × 2, mbáj × 4
Obstruent + Obstruent + Zanore + Sonant	shkúr
Obstruent + Obstruent + Zanore + Obstruent	vdék
Sonant + Zanore + Sonant + Obstruent	lind, ménd × 2
Obstruent + Sonant + Zanore + Sonant	sjéll
Obstruent + Sonant + Zanore + Obstruent	práp, vrás
Obstruent + Obstruent + Sonant + Zanore	shkrú × 2, strú
Obstruent + Obstruent + Sonant + Zanore + Obstruent	strák

Sipas shembujve të gjetur arrihet në konkluzion se pjesa më e madhe e rrokjeve të theksuara kanë në përbërje bashkëtingëllore shpërthyes *b, d, g, gj* (obstruentë të zëshëm), *k, p, t, q* (obstruentë të shurdhët), afrikate *c, ç* (obstruentë të shurdhët), *xh* (obstruent i zëshëm) ose fërkimore *f, th, s, sh, h* (obstruentë të shurdhët), *dh, z, zh, v* (obstruentë të zëshëm) + zanore të ngritjes së lartë *i, u, y*, të ulët *a*, të mesme *e, ë, o*.

Së fundi, fondin më të madh të fjalëve në kuadër të këtij hulumtimi e kanë fjalët me theks fundor – gjithsej 923 dhe numri i rrokjeve të mbyllura të theksuara është dukshëm më i madh në krahasim me atë të rrokjeve të hapura – 83.74% me 15.92%. Rrjedhimisht, edhe sasia e tipave e rrokjeve të mbyllura është më e madhe (35 sosh, krahasuar me 6 e të hapurave). Janë gjetur 41 tipa rrokjesh të theksuara dhe tipi mbizotërues i rrokjeve fundore është **OZS** (tërësisht 207), psh. a.ven.tu.r(ë): *ë* si shënues i gjatësisë së zanores paraprake (dy mora) etj.

Tabela 4. Rrokjet e theksuara të fjalëve me theks fundor

Tipi	Rrokje
Zanore	i, é
Zanore + Obstruent	át × 2, ik, út, ázh, óz × 2, ák × 2, id
Zanore + Sonant	ón × 11, ól × 3, óm, án × 6, ál × 2, ár, ùm, ér
Zanore + Sonant + Obstruent	ánc, ánt, ént, énc
Zanore + Obstruent + Obstruent	íst × 2
Obstruent + Zanore	gá, há, çí, tí × 11, pó, ká, só, tá, dhé, tó, tý, bá × 2, cí × 5, dí, shé, fí × 2, kí × 2, cé, sí × 18, bí, kú × 2, xhí × 3, zí × 2, xhá, gjé, pí, gjé × 3, gjí × 9, kó, ví
Sonant + Zanore	mí × 12, jó, rí × 25, má × 2, ni × 4, né × 2, mé, njé × 2, lli × 2, lé, lí
Zanore + Sonant + Obstruent	órt
Obstruent + Obstruent + Zanore	fshí, skí, spó, shtú, shtí × 2, stí, psi
Obstruent + Sonant + Zanore	fri, tjé, trá, trí
Obstruent + Zanore + Obstruent	bák, bát × 2, fib, gësh, cid, çik, dásh, dét × 2, fát × 2, zót × 2, kós, kút, kúz × 2, vis × 2, kës, két, tik × 30, gás, gát × 2, gósh, kiv, qít, tis × 2, shéf, shík, vásh, váz, vit, dés, zát, dis, kik, siv, tát, shis, gját × 2, gjík × 4, tázh, gés, tés × 2, sád, cák × 2, téz, cit × 2, çát, pásh, pësh, tós, kat × 2, káh, kóh, gáč, bót × 2, büt, kúsh × 3, qýsh, dót, bét × 2, vik, tét × 6, tiv × 5, gjét, bús
Sonant + Zanore + Sonant	mír, jár, jój, rór × 8, lém, mán, mén, mël, mín × 3, món × 2, ním × 8, nój × 4, nór × 2, náj × 2, rár, rén, rrir, rrij, róm, rrór, nóm × 2, mój × 2, mór × 5, mím, rím × 13, rój × 12, rál × 3, llím × 4, llín, llój × 2, llón, rónj, llém, lín, lúm, mäl, lim × 6, lój × 6, lór, lár, nál × 2, jér, rin × 4, mún, rán, nóm, lén, nár, rël, jór, lón, llór
Obstruent + Zanore + Sonant	pér, púl, búm, cár, gím, gón × 2, gór, tár × 14, gán × 3, shím × 3, shój × 3, shól, hój, húr, kój × 4, shám, tón × 4, tór × 17, bán, kál, pín, çín × 2, kím × 3, tén, pël, gjil, séj, till, kin, tóm, vár, dáll, zil, zhúr × 2, kán × 3, sár, sím × 11, sín, sój × 7, zím × 10, súj, tím × 12, tír × 2, tój × 13, zój × 10, zhím × 2, zhój × 2, sór × 7, tém, túr × 7, dhím, dím × 2, dój × 2, dón, ván, vér, gám, zón, fël, vim × 2, vój × 2, vól, vór, vál, zán, shán, fár × 2, hér × 2, tán, cím, cój, hán, gjén, dór, cór, føj, hér, gól, bil, fäl, däl
Sonant + Zanore + Obstruent	rásh, rós, lét × 2, lláh, mèb, náç, nák × 2, nés × 2, nód, ràb, ríth, maç, rúsh, njét, lás, llás, nóz, llós, lóg × 4, lút, mik × 11, llék × 4, llít, lláč, llósh, ridh, mét, nás, nét, rét, lázh, liz, léz, jat, lóp, rát × 5, résh, rák, lósh, mút, nát, lík × 3, ník × 7, mát × 3, lág, rik × 3, llák, rish, róz
Sonant + Obstruent + Sonant + Zanore	ndrí, mblé
Sonant + Obstruent + Zanore + Sonant	ndéj, ndáj, ngjin, mbán, ndór, ndím, ndój, ndár
Obstruent + Obstruent + Zanore + Sonant	fshón, kthím, kthój, skúrr, sqér, stár, sfér, stój × 3, stím × 2, shtór

Obstruent + Zanore + Sonant + Obstruent	sùrd, gímt, cárt, gjént, héng, kórd, kánd, dháng, gjénd, kónd, vanc, tánt, dént, kénd, qárk × 2, gánt, kúnd × 2, sénd, gánc, pórt, párk, vínc
Obstruent + Obstruent + Zanore + Obstruent	skét, skùsh, spák, shtiq, stik × 4, stát, shtét
Obstruent + Zanore + Obstruent + Obstruent	fékt, hísh, tíst, tísh × 2, bést, vásht, kíst, víst × 3, sísh × 4, vísh × 2, bísh, páshk, tēkt, káfsh, shíst, císt, kísh × 3, síst, dákt
Sonant + Zanore + Sonant + Sonant	lárm
Sonant + Zanore + Obstruent + Obstruent	néks, ríçk, nísh × 3, rúshk, rrést, rrisht, llást, rist × 3, mísh, llisht, míst × 3, rish × 6, níst × 5, líps, lísh × 2, list × 5
Sonant + Zanore + Obstruent + Sonant	jázm
Sonant + Zanore + Sonant + Obstruent	mórf × 2, rénd, mént × 5, mínt, ménd × 2, múrg, lánc × 2, lénd, nánc, ránt, lánt
Obstruent + Sonant + Zanore + Sonant	frím, frój, sllán, troll, sjéll × 3
Obstruent + Sonant + Zanore + Obstruent	drés, krép, trít, shllék, brik, trázh, trik, mjét, kláv, gráf, krát, trét
Obstruent + Sonant + Zanore + Sonant	grár, trór, trár, dróm, klón, plán
Obstruent + Zanore + Sonant + Obstruent + Obstruent	gjéndt
Obstruent + Obstruent + Zanore + Sonant + Obstruent	sfált, skúnd, sténc, stént, spórt
Obstruent + Obstruent + Zanore + Obstruent + Obstruent	spákt, spékt, ksíst
Obstruent + Obstruent + Sonant + Zanore + Obstruent	strít, stróf × 2, strát
Obstruent + Obstruent + Sonant + Zanore + Sonant	shkrím, strím, strój
Obstruent + Sonant + Zanore + Obstruent + Obstruent	frésk, prápt
Obstruent + Sonant + Zanore + Sonant + Obstruent	grimc, blínd
Sonant + Zanore + Sonant + Obstruent + Obstruent	méndsh
Sonant + Obstruent + Zanore + Sonant + Obstruent	ndárt
Sonant + Obstruent + Zanore + Sonant + Sonant	ndéjm, mbájn
Sonant + Obstruent + Sonant + Zanore + Sonant	ndráll, ngrír
Sonant + Obstruent + Sonant + Zanore + Obstruent	ngléz, ndrit
Sonant + Obstruent + Sonant + Zanore + Obstruent + Obstruent	nglisht, mblist
Obstruent + Obstruent + Sonant + Zanore + Obstruent + Obstruent	strákt

Për më tepër, përbërja e tingujve të radhitur sipas shpeshtësisë është: bashkëtingëllore shpërthyes *b, d, g, gj* (obstruentë të zëshëm), *k, p, t* (obstruentë të shurdhët), afrikate *c, ç* (obstruentë të shurdhët) ose fërkimore *f, s, sh, h* (obstruentë të shurdhët), *dh, z, zh, v* (obstruentë të zëshëm) + zanore të ngritjes së lartë *i, u*, të ulët *a*, të mesme *e, o* + sonante hundore *m, n*, glajd *j* ose lëngëzore *l, ll, r*.

3. PËRFUNDIME

Modelet e rrokjeve që përfaqësojnë shtresën prozodike si një seri morash sigurojnë një model që pasqyron rolin e peshës në caktimin e theksit, duke llogaritur pozicionet fonologjike dhe duke bërë dallimin në mes të rrokjeve të lehta (monomoraikë) dhe të rënda (bimoraikë).

Tri modelet më të zakonshme të vendosjes së theksit primar nga korpusi i hulumtuar, janë: theksi fundor (61.04% e fjalëve), theksi parafundor (33.39% e fjalëve) dhe theksi tejfundor (2.77% e fjalëve). Ndërkaq, fjalët e korpusit nga pikëpamja e numrit të rrokjeve, përbëhen nga:

- 2 rrokje (23.61%), 3 rrokje (43.98%), 4 rrokje (21.45%), 5 rrokje (8.01%), 6 rrokje (2.27%), 7 rrokje (0.65%) – fjalët me theks fundor;

- 1 rrokje (4.35%), 2 rrokje (12.47%), 3 rrokje (20.39%), 4 rrokje (36.63%), 5 rrokje (16.83%), 6 rrokje (7.32%), 7 rrokje (1.18%), 8 rrokje (0.79%) – fjalët me theks parafundor dhe,

- 4 rrokje (30.95%), 5 rrokje (45.23%), 6 rrokje (14.28%), 7 rrokje (9.52%) – fjalët me theks tejfundor.

Që këtej, zanorja me dendurinë më të madhe sa i përket theksimit është *i* me 35.71%, *o* 20.95%, *a* 17.75%, *e* 9.31%, *u* 7.41%, *ë* 1.08% dhe *y* 0.74%.

LITERATURA

Akademia e Shkencave e Shqipërisë (2002). *Fjalor i shqipes së sotme*. Toena: Tiranë.

Bailey, T.M., (1995). *Nonmetrical Constraints on Stress*. Ph.D. thesis. University of Minnesota: Ann Arbor, Michigan.

Bane, M., & Riggle, J., (2008). Three correlates of the typological frequency of quantity-insensitive stress systems. *Proceedings of the Tenth Workshop of the Association for Computational Linguistics' Special Interest Group in Morphology and Phonology*. Columbus, Ohio: USA (29–38).

Bermúdez-Otero, R., (2017). Stratal Phonology. *The Routledge handbook of phonological theory*. Routledge: Abingdon (1–45).

Braber, N., Cummings, L., & Morrish, L., (2015). *Exploring Language and Linguistics*. Cambridge University Press: Cambridge (442–446).

Gordon, M., (2002). A Factorial Typology of Quantity-Insensitive Stress. *Natural Language & Linguistic Theory*, vol. 20, no. 3. (491–552).

Hulst, H., (2010). Word accent systems in the languages of Europe. *A survey of word accentual patterns in the languages of the world*. Mouton de Gruyter: Berlin (429–508).

Hulst, H., (2014). Word stress: past, present, and future. *Word Stress: Theoretical and Typological Issues*. Cambridge University Press: Cambridge (3–55).

Rugova, B., (2016). Kontributi i Bevington-it për fonologjinë e shqipes – theksi si rast studimi. *Studimet albanistike në Amerikë*. Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës: Prishtinë (199–206).

Rugova, B., (2019). *Leksikon i termave të fonetikës dhe të fonologjisë*. Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës: Prishtinë.

Sawicka, I., & Dargiel, K., (2018). *Struktura e rrokjes shqipe*. Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës: Prishtinë.